

بسمه تعالی

دهمین دوره مسابقات گروهی پژوهشی رشد

حوزه علمیه بانو امین ره

موضوع

نقش زنان در تحکیم خانواده و تاثیر آن بر ساختار اجتماعی با تکیه بر دیدگاه امام خامنه ای

نویسندگان

فاطمه زارع زردینی، طاهره مظفری فرد، فاطره ظاهری

استاد راهنما: نادره رحیمی نژاد قره آقاج

چکیده

حکیم خانواده به عنوان مهم ترین نهاد اجتماعی، یکی از موضوعات کلیدی در دیدگاه مقام معظم رهبری است. زنان در این فرایند نقش اساسی و بی بدیلی دارند. از منظر ایشان، زنان با ایفای نقش هایی همچون مادری، همسری و مدیریت عاطفی خانواده، زمینه ساز تربیت صحیح نسل آینده و ایجاد جامعه ای سالم و پویا هستند. این مقاله با تکیه بر دیدگاه های مقام معظم رهبری، به بررسی ابعاد مختلف نقش زنان در تحکیم خانواده و تأثیر آن بر ساختار اجتماعی می پردازد. نتایج نشان می دهد که تقویت جایگاه زنان در خانواده، موجب ارتقاء سلامت فرهنگی و اجتماعی جامعه شده و از بسیاری از آسیب های اجتماعی پیشگیری می کند. در عین حال، پرهیز از تأثیرات منفی فرهنگ غرب، به حفظ کرامت زن و استحکام بنیان خانواده کمک می کند. در این پژوهش با پرداختن به تعریف خانواده، اهمیت تشکیل خانواده، نقش های زن در خانواده و بررسی عوامل و موانع استحکام از دیدگاه مقام معظم رهبری به نقش زن در این ایجاد استحکام و تأثیر آن بر ساختار اجتماعی پرداخته شده است.

کلید واژه ها: تحکیم، خانواده، ساختار

مقدمه

خانواده به عنوان کوچک ترین و بنیادی ترین نهاد اجتماعی، همواره نقشی کلیدی در شکل گیری و استحکام جوامع داشته است. زنان، به دلیل وظایف چندوجهی خود، در قلب این نهاد قرار دارند و سهم بسزایی در انسجام و پایداری آن ایفا می کنند. نقش آفرینی زنان در خانواده نه تنها به ایجاد آرامش، تربیت نسل آینده و مدیریت عاطفی و اخلاقی خانواده منجر می شود، بلکه آثار آن به طور مستقیم و غیرمستقیم بر ساختار اجتماعی نیز نمایان می شود. رهبر معظم انقلاب همواره بر اهمیت حضور آگاهانه و مؤثر زنان در خانواده تأکید کرده اند و این حضور را عامل مهمی در تقویت بنیان های فرهنگی و اجتماعی جامعه می دانند. با این نگاه، تحکیم خانواده به عنوان یکی از مهم ترین عوامل رشد و توسعه اجتماعی شناخته می شود و زنان به عنوان کانون این تحکیم، می توانند در پیشبرد جامعه ای سالم، پویا و با هویت مؤثر باشند. در این مقاله تلاش شده است تا با بررسی نقش زنان در تحکیم خانواده، تأثیر این امر بر ساختار اجتماعی جامعه مورد تحلیل و واکاوی قرار گیرد.

پژوهش حاضر با توجه به نقش زنان در ایجاد این تحکیم به بررسی نظرات مقام منظم رهبری به جهت اهمیت جایگاه زن و مقابله با چالش های پیش رو و کمک به سیاست گذاران و فعالان اجتماعی جهت برنامه ریزی و

تقویت نهاد خانواده پرداخته است. این تحقیق علاوه بر تحلیل دیدگاه ها و نظرات امام خامنه ای کمک به شناسایی ابعاد این نقش و بررسی و شناسایی موانع و عوامل این تحکیم و تاثیر آن بر ساختار اجتماعی را دارد.

۱. مفهوم شناسی

در این بخش به بررسی و تبیین مفاهیم کلیدی مرتبط با موضوع مقاله می پردازیم تا درک روشن تری از مباحث ارائه شده حاصل شود. درک صحیح این مفاهیم، مقدمه ای ضروری برای تحلیل عمیق تر موضوع و تفسیر دیدگاه های مطرح شده است.

۱.۱. معنای لغوی

تحکیم از ماده حکم به معنای کار ثابت و استوار شد، و همچنین استوار شدن، استوار گردیدن و حصانت و محکمی است. (راغب، ص ۱۷۹۶) و تحکیم در معنای لغوی از محکم کردن، استوار کردن و حکم قرار دادن نیز آمده است. (انوری، ۱۳۸۲، ص ۵۷۴) درباره خانواده معنای لغوی بسیار آمده است ولی آنچه قابل ذکر می باشد این است که خانواده از نظر لغوی به معنای خاندان، اهل خانه، اهل بیت می باشد. (محمدی شهری، ۱۳۸۷، ص ۱۱) ساختار نیز به معنای ترتیب چگونگی قرار گرفتن اجزا یا چگونگی ساختمان چیزی است. (انوری، ۱۳۸۲، ج ۲، ص ۱۲۷۳) ساختار؛ ساختن صنع، صنعت، ساختگی آمادگی است. (معین، ۱۳۵۰، ص ۱۷۸۵)

۱.۲. معنای اصطلاحی

خانواده از نظر اصطلاحی: خانواده، نهادی است که بر پایه ازدواج مرد وزن شکل می گیرد و با تولیدمثل، توسعه می یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو، اسلام، که برنامه ی تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است. (محمدی ری شهری، ۱۳۸۷، ص ۱۱) خانواده کوچک ترین گروه اجتماعی در جامعه که شامل پدر، فرزندان و گاه خویشاوندان نزدیکی از قبیل پدر بزرگ و مادر بزرگ، عروس یا داماد است و می توان گفت مجموعه افرادی که از طریق رابطه زناشویی در رابطه آبا و اجدادی با هم پیوند

مشترک دارند(انوری، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۸۹۸). به مجموعه عناصر تشکیل دهنده یک اثر ادبی یا هنری و پیوستگی اجزای آن با یکدیگر ساختار گفته می شود.(انوری، ۱۳۸۲، ج ۲، ص ۱۲۷۳)

۲. تعریف خانواده

خانواده به عنوان مهم ترین رکن نقش اصلی را در اجتماع ایفا می کند، پایه اصلی در جامعه است سلول اصلی در جامعه است. نه اینکه اگر این سلول سالم شد سلامت به دیگرها سرایت می کند بلکه به این معناست که اگر سالم شد، یعنی بدن سالم است. بدن که غیر از سلولها چیز دیگری نیست. هر جهازی مجمئعه سلول هاست.(خامنه ای، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴)

۳. اهمیت تشکیل خانواده

در اهمیت تشکیل خانواده نظرات گوناگونی وجود دارد. مسأله تشکیل خانواده براساس الگوها و معیارها و ارزشهای صحیح از یکسو رابطه مستقیم و نزدیکی با حل مشکلات خانوادگی و نابسامانیهای شخصی مردم دارد، و از سوی دیگر نیز پیوند روشنی با حل مشکلات اجتماعی دارد به همین دلیل برای تحکیم روابط عمومی اجتماعی انسانها، باید قبل از هر چیز به فکر استحکام ریشه اصلی افتاد، و پایه های خانواده را بر شالوده قوی و محکم بنا نمود. جالب این است که در روایات اسلامی تشکیل خانواده مخصوصاً به ساختن یک بنا تشبیه شده آنها بنائی محبوب نزد خدا چنان که در حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله می خوانیم:

مَا بُنِيَ بِنَاءٌ فِي الْإِسْلَامِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ التَّزْوِيجِ. (شیخ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۱۴، ص ۳۰)

بنائی در اسلام نزد خدا محبوبتر از تزویج نیست. و نیز قابل توجه اینکه قرآن سرچشمه آرامش و امنیت را تشکیل زندگی صحیح خانوادگی می شمرد، در آنجا که می فرماید:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ. یکی از آیات و نشانه های عظمت خدا این است که همسرانی از جنس شما برای شما آفرید تا آرامش خویش را در کنار آنها پیدا کنید، و در میان شما محبت و دوستی و رحمت قرار داد، در این نشانه های بسیاری است برای کسانی که اندیشه می کنند.(روم، ۲۱)

اساس خانواده با امواج خیلی تند و بی‌رحمانه‌ی تبلیغات غربی دچار تزلزل و تهدید است... بنابراین کار حمایت و حراست از بقای خانواده و حراست از خانواده، کار بسیار مهمی است... این قضیه، قضیه‌ی خیلی عمیقی است. در جامعه‌ی ما متأسفانه به تبع خیلی از جاهای دنیا، شأن زن شناخته نشده است. در نظر اسلام و در نگاه کلی‌ای که اسلام دارد، زن همان است که در این جمله‌ی «الْمَرْأَةُ رِيحَانَةٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ» است؛ مثل یک گل. یک گل، وجودش لازم است و نگهداری‌اش لوازمی دارد: وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ؛ منظور از قهرمان، این قهرمان متعارف ما نیست، قهرمان یعنی کارگزار؛ یعنی در واقع رئیس خدمه. این جوری نیست که خانم در خانه‌ی شما مسئول خدمتگزاری باشد، حالا ولو به‌عنوان رئیس خدمه؛ قضیه این نیست. وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ؛ قهرمان در تعبیرات عربی و در اصطلاحات رایج ادبیات عرب عبارت است از آن کسی که ملک شما را برایتان اداره میکند؛ یعنی کارهایتان را انجام میدهد؛ وقتی شما صاحب یک ملکی هستید، یک قهرمانی دارید؛ می‌گویند زن این جوری نیست. حالا شما ببینید اگر در یک خانواده‌ای، در یک جامعه‌ای، به زن با این چشم نگاه بشود، اولاً تکریم او، حفظ حرمت او، برخورد ملاطفت‌آمیز با او و مسائل فراوانی که دنبالش هست، چقدر موجب میشود که زن احساس امنیت کند، احساس آرامش کند. در اسلام نگفته‌اند که زن نرود بیرون کار کند؛ اصلاً این نیست. حالا اینکه بعضی از مخالفین این گرایش اسلامی زن، فوراً می‌چسبند به اینکه شما نصف نیروی کار جامعه را معطل می‌گذارید، چنین چیزی نیست؛ کسی نگفته کار نکنند، اگر میتوانند کار کنند، کار کنند؛ منتها با این دید کار کنند، با این نگاه کار نکنند؛ کاری که به آنها محوّل میشود کاری باشد که با ریحانه‌بودن جور در بیاید، متناسب باشد. و البته مهم‌ترین مسئولیت زن هم کدبانویی است؛ معنای کدبانویی خدمتگزاری نیست، معنایش این است که محیط خانواده را برای فرزندان و برای همسر یک محیط امن و آرام و مهربانی میکند، با مهربانی خودش، با عزتی که در خانه برای او فرض میشود. (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۸) خداوند در قرآن کریم، زن را به عنوان عنصر مهم در آرامش مردان معرفی نموده است و در واقع زن و مرد هر دو در کنار هم، باعث تحکیم نهاد خانواده می‌شود، این آرامش از طریق ازدواج بین دو طرف به وجود می‌آید: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا» (اعراف / ۱۸۹)، او خدایی است که شما را از یک نفس (جان) آفرید و همسرش را از (نوع) او قرار داد تا بدان آرام گیرد». علت این که اسلام تأکید زیاد به جایگاه و اهمیت زن دارد به خاطر نقشی است که یک زن در خانواده ایفا می‌کند، نقش زن در تحکیم خانواده ابعاد مختلفی همچون نقش اخلاقی، تربیتی و...

دارد. (مجلسی، ۱۳۷۹)

محبت یک امری است که باید زمینه آن را فراهم کرد و زمینهایش این است که دختر سعی کند

اعتماد شوهرش را به خود جلب کند پسر هم سعی کند اعتماد زنش را به خود جلب کند وقتی اعتماد طرفین وجود داشت هر دو به وفاداری هم اطمینان پیدا کردند، محبت زیاد می شود. وفاداری خیلی مهم است اگر زن احساس کند شوهرش به او وفادار است و شوهر احساس کند زنش به او وفادار است این خود به وجود آورنده محبت است محبت که به وجود آمد آن وقت خانواده پایدار خواهد شد یک بنای مستحکم و پایداری که سالهای متمادی ادامه پیدا می کند. (همان، ص ۱۲۴)

۴.۲.۳. تقوا

تقوا و بلند نظری زن؛ عامل مؤثر در تربیت اسلامی خانواده زن شجاع و پاکدامن و باتقوا و، بلندنظر میتواند همه ی افراد خانواده حتی شوهر خود را با تربیت، اسلامی تربیت. کند خیلی از زنان موجب شدند که شوهرانشان به مقامات عالی معنوی و انسانی نائل شوند هنر زن این است به خصوص شما خانمهای جوان که همسر این جوانان مؤمن و انقلابی و حزب اللهی هستید این است که در محیط خانواده آیه ی شریفه ی وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ صدق. کند هم مرد زن را به پیروی از حقیقت و صبر و استقامت در راه خدا سفارش، کند و هم زن مرد را به پیروی از حق و حقیقت و صبر و استقامت در راه خدا توصیه نماید اگر زنان جوان مؤمن حزب اللهی انقلابی پاکدامن مثل شما تصمیم بگیرند که به این آیه ی شریفه عمل کنند، یعنی شوهرانشان را به تقوا و پیروی نکردن از هوای نفس و رعایت رضای الهی توصیه کنند یقیناً از هر عامل دیگری بر روی مردان مؤثرتر خواهد بود. این نصیحت از هر نصیحتی کارآمدتر است البته با زبان مهر و محبت روی فرزندان هم اثر میگذارد. (بانکی پور، ۱۳۹۳، ص ۵۵) زن نقش سازندگی غیر مستقیم خود را مدیون اخلاق یعنی حیا و عفت و تقوا زنانه خویش است. (مکتبی، ۱۳۸۷، ص ۳۱)

۴.۲.۴. اسرار زندگی را محکم نگهدارید

زن و شوهر باید راز هم را حفظ کنند زن نباید راز شوهرش را پیش کسی بازگو کند مرد هم مثلاً نرود پیش رفقاییش در باشگاه یا مثلاً فلان مهمانی و... راز همسرش را بازگو کند، حواستان جمع باشد اسرار هم را محکم نگاه دارید تا زندگی ان شاء الله شیرین و مستحکم شود. (حاج علی اکبری، ۱۳۹۲، ص ۱۶۲)

۴.۲.۵. تقسیم کارها

وقتی دو نفر در کنار هم قرار می گیرند و همسر می شوند، بعضی از وظایف وجود دارد که بین اینها مشترک است. مانند کشیدن بارهای خانواده، همکاریهای گوناگونی که در راه بردن خانواده مؤثر است. اینها باید با هم همکاری کنند. این کارها بین زن و مرد مشترک است. حداکثر این است که تقسیم کار شود. گاهی تقسیم کار هم نمی کنند اما بهترش این است که تقسیم کار هم بشود. بخشی از کارها را زن انجام می دهد، بخشی از کارها را مرد انجام می دهد. مثل همه همکاریهایی که وجود دارد؛ مثل همه همسنگریها...

در محیط خانواده، زن و شوهر با هم همکاری کنند. اگر شوهر یک مشکلی یا مضیقه ای دارد، زن با او بسازد، اگر زن داخل خانه یا در محیط کار یا هر جور که هست، دشواری دارد، شوهر باید به او کمک کند. خود را در سرنوشت همسر باید شریک بدانند، هر دوی آنها این را برای خاطر خدا انجام دهند. (همان، ص ۱۳۳)

۴.۲.۶. روحیه دادن

همکاری و کمک گاهی به این نیست که وارد حجم کار یکدیگر بشوند، نه. بلکه، یکدیگر را روحاً تدارک کنند. مردها معمولاً با مسائل مشکل تری در جامعه برخورد دارند، زنهای می توانند به آنها روحیه بدهند. می توانند خستگی آنها را از تنش بیرون کنند. به آنها تبسم کنند و به آنها دلخوشی دهند. اگر چنانچه خانمها هم کاری بیرون از خانه دارند، باز مرد به آنها کمک کند و او را تقویت نماید.

مراد از همکاری، همکاری روحی است. اینکه زن ضرورتهای مرد را درک کند، فشار اخلاقی روی او وارد نیاورد، کاری نکند که او در امر زندگی مستأصل شود و خدای نکرده به راههای نادرست متوسل بشود. او را به ایستادگی و مقاومت در میدانهای زندگی تشویق کند و تحریص نماید. اگر چنانچه کار او مستلزم این است که یک مقداری به وضع خانوادگی مثلاً رسیدگی کافی نداشته باشد، این را به رخ او نکشد، اینها مهم است. اینها وظیفه هایی است از طرف زن، از طرف مرد هم وظیفه است که ضرورتهای زن را درک کند، احساسات او را بفهمد و نسبت به حال او غافل نباشد. (همان، ص ۱۳۴)

۵. موانع استحکام

در مقابل عوامل استحکام موانعی نیز وجود دارد که سد راه استحکام خانواده است و خانواده را با مشکلاتی مواجه می‌کند. از آن جمله:

۵.۱. ورود فرهنگ غرب

امروز متأسفانه در غرب، انسان مشاهده می‌کند که کم‌کم کانون‌های خانواده یکی پس از دیگری دارد از هم می‌پاشد و از بین می‌رود. آثارش هم همین بی‌هویتی فرهنگی و فساد است که امروز دچارش شده‌اند. روزبه روز هم دارد بیش‌تر می‌شود و بقایای آن چه را که داشته‌اند، دارد از بین می‌رود. (کربلایی، ۱۳۹۰، ص ۱۷۰)

در این دو سه دهه ی قبل از انقلاب، به خاطر ورود فرهنگهای اروپایی، بنیان خانواده متزلزل شده بود؛ یعنی حقیقتاً خانواده، آن اصالت و ارزش و عظمتی را که در اسلام و فرهنگ سنتی ما دارد، دیگر نداشت. وقتی خانواده هست، همسر و مادر عضو اصلی است. زن در این مجموعه، جای بسیار اساسی و رفیعی دارد. به همین خاطر، وقتی اصل خانواده یعنی زن زیر سؤال و متزلزل است، در آنجا هیچ چیزی در جای خودش قرار ندارد. اینها بحثهایی است که واقعاً باید روی آنها خیلی تأمل و تدقیق بشود. اسلام، چه تأملات صحیح و چه راهنمایی‌های ارزشمندی در مورد این مسائل دارد! این چیزی است که انقلاب به زنان جامعه ما اعطا کرد و آنها را در صحنه ی جهاد، سیاست و تأثیر در سازندگی اساسی کشور که همان سازندگی انقلاب است وارد نمود. این، چیز خیلی مهمی است و جز با صدر اسلام با هیچ وقت دیگر قابل مقایسه نیست. (بانکی پور، ۱۳۹۳، ص ۹۱)

۵.۲. پرهیز از بیگانه شدن

از دیگر آفتهای محیط خانواده، چشم و همچشمی، دنبال تجمّلات رفتن و رقابت و مسابقه برای زیاده روی در مادیات گذاشتن است. مثلاً زنی میگوید فلان وسیله را که خواهر و برادر من، زن برادر من و شوهرخواهر من دارند، ما هم باید داشته باشیم. یکی از کارها و روشهای بسیار بد همین است. سادگی را در زندگی رعایت کنید. مسابقه ی مادیات را از زندگی خودتان دور کنید. رعایت سادگی و اجتناب از مسابقه ی مادیات، خوشبختی می‌آورد. اینکه میگویند خوشبخت باشید؛ یکی از عواملش همین هاست. (همان، ص ۹۲)

۵.۳. بی عفتی

در دنیای غرب و به خصوص در آمریکا و بعضی از کشورهای اروپای شمالی معروف است که بنیان خانواده خیلی متزلزل است... وقتی بی عفتی رایج شد؛ یعنی مرد و زن این نیاز غریزی را در جایی دیگر غیر از خانواده، غیر از کانون خانواده، تأمین کردند، این کانون خانواده در واقع یک چیز بی معناست؛ یک چیز تحمیلی و تشریفاتی است؛ لذا از نظر عاطفی از هم جدا می‌شوند. حالا ظاهراً جدایی بینشان نیست، اما به هم علاقه و دلبستگی ندارند. (کربلایی، ۱۳۹۰، ص ۱۷۰)

۵.۴. ناقص بودن پایه مهم زندگی

نفس ایجاد کانون خانوادگی و یک کانون جدید، از همه چیز مهم تر است. اساس خلقت بشر چه زن و چه مرد، این طوری است که باید یک زن و مرد مجتمعاً یک واحدی را تشکیل بدهند، تا زندگی راحت، بی دغدغه و آماده برای جواب گویی به نیازهای بشر پیش برود. اگر این نشد یک پایه ی مهم از زندگی لنگ است. (همان، ص ۲۰۵)

عوامل دیگری نیز مانند: اختلالات فرهنگی و اخلاقی، تولید نسل های بی هویت، عدم اصلاح جامعه و از بین رفتن مرکز تولید ایمان و دین باوری و..... از جمله عوامل متزلزل ساختن بنیاد خانواده است که تزلزل خانواده جامعه و ساختار اجتماعی را نیز دچار اختلال و آسیب می کند. (همان، صص ۲۰۰-۲۱۰)

نتیجه گیری

با توجه به دیدگاه‌های مقام معظم رهبری، زنان نقش بنیادینی در تحکیم خانواده ایفا می‌کنند و این نقش، به‌طور مستقیم بر سلامت و استحکام ساختار اجتماعی تأثیر می‌گذارد. از منظر ایشان، خانواده به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی، محور رشد و تعالی جامعه است و زنان به‌عنوان کانون عاطفه، تربیت و مدیریت خانوادگی، ستون این نهاد به شمار می‌آیند. تأکید بر ارزش‌های اخلاقی، مسئولیت‌پذیری زنان در تربیت نسل آینده و نقش آن‌ها در ایجاد آرامش و همدلی، از جمله مؤلفه‌هایی هستند که رهبر معظم انقلاب همواره بر آن تأکید دارند. همچنین، ایشان معتقدند که کرامت و جایگاه زنان نباید تحت تأثیر جریان‌های فکری انحرافی،

مانند برخی آموزه‌های فمینیستی، مورد خدشه قرار گیرد. این دیدگاه تأکید دارد که تعالی نقش زن در خانواده، نه تنها مانع پیشرفت‌های فردی و اجتماعی زنان نیست، بلکه بستری برای رشد متوازن جامعه فراهم می‌آورد. در نتیجه، توجه به آموزه‌های مقام معظم رهبری و ترویج نقش زنان در تحکیم خانواده، می‌تواند موجب ارتقاء سلامت اخلاقی و اجتماعی شود و جامعه را در برابر بحران‌های فرهنگی و اجتماعی مصون نگه دارد.

منابع

قرآن

۱. انوری، حسن، فرهنگ فشرده سخن، انتشارات سخن، ۱۳۸۲
۲. آمدی تمیمی، محمد، شرح غررالحکم و دررالحکم، دانشگاه تهران، ۱۳۶۰۲.
۳. بانکی پور، امیرحسین، نقش و رسالت زن ۳، دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری، تهران، ۱۳۹۳
۴. بابایی، علی، نقش اسلام در ایجاد آرامش در زندگی زن‌اشویی، دارخوین، اصفهان، ۱۳۹۵
۵. بهشتی احمد، خانواده در قرآن، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۷
۶. حر عاملی، وسائل الشیعه، موسسه آل البيت، التراث، بی تا، قم
۷. حاج علی اکبری، محمدجواد، مطلع عشق، انتشارات انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۹۲
۸. طاهرزاده، اصغر، زن آن گونه که باید باشد، لب المیزان، اصفهان، ۱۳۸۷
۹. کربلایی، محسن، زن و بازیابی هویت حقیقی، انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۹۰
۱۰. مکتبی، محمد، سعید هدایتی، زن و خانواده در دیدگاه امام خمینی، مرکز پژوهش‌های اسلامی، قم، ۱۳۸۷
۱۱. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، دارالحدیث، قم، ۱۳۸۹
۱۲. معین، محمد، فرهنگ معین، گیسوم، تهران، ۱۳۸۶
۱۳. سایت مقام معظم رهبری